

PAPER DETAILS

TITLE: THE RENUNCIATION (POVERTY) ATTITUDE FROM THE WORLD IN RELIGIONS

AUTHORS: Mustafa GÖREGEN

PAGES: 372-397

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/68560>

DİNLERDE DÜNYADAN FERAGAT ETME (FAKİRLİK) DÜŞÜNCESİ

THE RENUNCIATION (POVERTY) ATTITUDE FROM THE WORLD IN RELIGIONS

*Mustafa Göregen**

ÖZET

Fakirlik, bir realite olarak dinlerin dikkatinden kaçmamıştır. Bu realite, aynı zamanda dindarın vazgeçilmez bir fenomeni olarak da dinler tarafından değerlendirilmiş ve dinî öğretilere sokulmuştur. Bu makale de Dinler Tarihi bağlamında Konfüçyanizm, Taoizm, Hinduizm, Budizm, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinî geleneklerin fakirliğe bakışı ele alınmıştır. Maddi aleme kötümser bakan ve daha ziyade ruhun ölümsüzlüğüne vurgu yapan din formları, fakirliği bir fazilet hatta bir nevi kutsallık olarak görürken, ruhun yanı sıra maddeyi de ihmal etmeyen gelenekler ise fakirliği sosyal bir olgu olarak değerlendirmektedirler.

Anahtar kelimeler: *Fakirlik, Konfüçynizm, Taoizm, Hinduizm, Budizm, Hristiyanlık, Yahudilik.*

ABSTRACT

The poverty is, being an human reality, considerably evaluated in the religious traditions, and in some aspects this fact is introduced into the religious teachings. This article deals with the views of the religions, such as Confucianism, Taoism, Hinduism, Budism, Juadism and Christianity, on poverty. Some certain forms of religions which insist on the spiritual life and consider the temporal life as pessimistic, sees it as the vitue and the holiness whereas the religions that don't neglect the spirit as well as the temporal substance remark on poverty as a social fact.

Keywords: *Poverty, Confucianism, Hinduism, Taoism, Buddhism, Christanity, Judaism.*

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi

1. GİRİŞ: BİR FENOMEN OLARAK FAKİRLİK

Hem ferdin hem de sosyal hayatın vazgeçilmez bir realitesi olan fakirlik, Dinler Tarihi bağlamında ya gönüllü bir zahitlik hareketi olarak dünyadan uzaklaşmaya dayalı bir öğreti ya da maddi mülkten zorunlu olarak mahrum kalma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fakirlik dünyanın başlıca büyük dinî geleneklerinde dindarları sarmalayan bir gerçekliktir. Pek çok dinî kültür içinde emredilen sadaka, fakirlerle birlikte zikredilmekte; onlara yardımda bulunmak dinî bir zorunluluk olarak görülmektedir. Nitekim dinler, çoğunlukla insanoğlunun öteki insanlara şefkatini genel olarak fakir insanlar bağlamında değerlendirilmekte ve bir kişinin hayatın zaruri ihtiyaçlarını ötekiyle paylaşmasını, madden refah içinde olan dindarın ahlakî bir sorumluluğu olarak görmektedir.

Zorunlu fakirliğin yanında dinler tarihi bağlamında sık sık fakirlik daha iyi ve daha yüksek bir manevî derece için dünya malından uzaklaşma duygusu olarak faziletli bir tavır şeklinde de değerlendirilmektedir. Tarihsel açıdan bazı dinî ve felsefî şahsiyetler, gönüllü olarak fakir kalmayı, muhtaç duruma düşmeyi ve böylece Tanrıya ihtiyaç duyan kişi olmayı isterler. Bunu dileyenler, bu tavrı manevî bir iyilik olarak görmekte ve bu durumun benliğinin kendi kendine yeterli oluşuna ve benliği kuşatan dünya zincirini kırıp kurtuluşa götüreceğini savunurlar¹. Fakirliği bir fazilet olarak gören dinî gelenek veya alt gruplar, özellikle mülk edinmemeyi öne çıkarırlar. Bu tür dinî geleneklerde bu düşünceler bir cemaat meydana getirecek kadar etkin olur. Öyle ki keşişlik sınıfı gibi bir dinî grup bunu ruhun temizlenmesi için önemli bir ilaç olarak görecektir. Öyle ki keşiş, ferdî fakirliği bir zorunluluk olarak ve yüksek ruhani hürriyetin ve derin manevî saadetin kaynağı olarak övecektir.²

Fakirlik dinlerde bazen bir kader, bazen dünyevî bir durum, bazen kötü bir talih, bazen de gönüllü olarak bir hayat görüşü şeklinde algılana gelmiştir. Fakirliğin bir kötü talih olarak algılandığı ve negatif açıdan değerlendirildiği dinî geleneklerin başında eski Mısır inancı ve eski İran geleneği gelir. Bunlara ilave olarak eski Yunanda mesela Stoacı, Pisagorcu veya Knikler gibi felsefî gruplar bir dereceye kadar fakirliği kişisel disiplinde önemli bir norm olarak kabul görmüş hatta Eski Yunan düşüncesinde mesela Aristoteles'te fakirlik kötülükten dolayı ortaya çıkan bir durum olarak algılanmıştı. Bunun

¹ Michael Bailey, "Religious Poverty, Mendicancy and Reform in the Late Middle Ages", *Church History*, 72 (September 2003), 457- 484.

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta 2002, 167.

neticesinde Eski Yunan, fakirliği, yapılan amellerin tabii bir sonucu olarak görür.³ Bunun yanında fakirlik ve fakirler, ruhun arınmasını öne çıkaran ve dünyaya kötümser bakan dinî geleneklerde olumlu değerlendirilmekte ve yabancı, dul, öksüz, dilenci gibi sıkıntılı hayat yaşayan insanlarla birlikte mukaddes sayılmaktadırlar. Hatta bu tür insanların bir anlamda Tanrının insanları denemek üzere kılığına büründüğü ilahi enkarnasyonlar olabileceği (Eski Yunan’da Zeus’un yaptığı gibi) bile düşünülmüştür.

Biz bu çalışmamızda özellikle fakirliği dinî metinlerinde fazlasıyla vurgulayan ve bu konuda öğretiyi geliştiren Çin (Taoizm, Konfüçyanizm) ve Hint dinleri (Hinduizm, Budizm) ile Yahudilik ve Hıristiyanlık bağlamında değerlendireceğiz.

2. ÇİN DİNİ GELENEĞİNDE (KONFÜÇYANİZM VE TAOİZM) FAKİRLİK

Çin dinî kültürü, genel olarak atalara saygıyla karışık tapınma kültürü ile fert veya sosyal alanda erdemli yaşamı, doğal insan olmayı öne çıkarır. Bu kültürün fakirlere yönelik özel bir öğretiyi geliştirdiklerini söylemek zordur. Ancak bazı Çin filozofları bu konuyu da içine alan bir takım dinî risaleler yazmışlardır. Bunlar arasında fakirleri gözetmeyi ve onlara yardımda bulunmayı bir erdem olarak kabul eden ve buna özellikle vurgu yapanlardan biri olan ve hem Taoizm hem de Konfüçyanizm geleneğini uzlaştıran KoHung (284-363) gelmektedir. Pao-p’u Çu adını verdiği eserinde insanın hem fert olarak hem de cemiyet içindeki tavırlarını ele almaktadır. Bu eserde o hayat ve ölümü kainatın büyük kanunlarından saymakta ve yeryüzünde az veya çok farklılık ve benzerliklerin bulunduğunu bunun da tesadüf olmadığını savunur.

Ona göre insanın içinde bir ruhani unsur (hun), bir de dünyevi unsur (p’o) bulunur. Onlar görülme de vardır. Hung’a göre mutluluğun sırrı zenginlik ve şerefte değil, insanın uyumlu iradesinde yatmaktadır. Kişi mutlu ve basit bir hayat sürerken aynı zamanda kirli arzularını tamamen yok etmeyi öğrenmelidir. Bu sır, yerde kıvrılıp giden solucanlara bile iyilikte bulunmayı gerektirir.⁴

3 M.Schneider, “Poverta”, *NuovoDizionario delleReligioni*, ed. HansWaldenfels, Milano, 1993, 703-704.

4 Wing-tsitChan, “Çin Dinleri” *Asya Dinleri*, P. Pt. Raju, Wing-TsitChan, Joseph Kitagawa, İsmail R. Farukî, çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul 2002, 352-355.

Çin kültüründe faziletli olan ve faziletli oluşu savunanlar, aynı zamanda ölümsüzlüğü arzulayanlardır. Bu insanların kalpleri her şeye karşı naziktir, diğer insanlara tıpkı kendilerine davrandıkları gibi davranırlar. İnsaniyetlerini (jen), böceklerle bile gösterirler. Bu insanlar, öteki insanların neşeleriyle sevinip, kederleriyle üzülmürl; yetimlere merhametli, dullara güleryüzlü davranır ve fakirlere sadaka verip ihtiyaç içinde olanlara yardım eder ve onları korurlar. Kendilerinden üstün olanları kıskanmaz ve onlara karşı yaltaklanmazlar.⁵ Hung'a göre kişi fakirlere verdiği sadakadan pişman olursa veya muhtaç insanlara düşük kalitedeki yiyecekler yedirirse, insan kaderinin Hakimi ona bir müddet daha süre verir ama nihayetinde bunun hesabını mutlaka dünyadayken ona sorar.⁶ Çin kültüründe bir başka dinî risale "Sessiz Mukabele Yolu" adını taşır. Bu risalede budist etkisinde gelişen taoist-konfüçyanist faziletlerden bahsedilir. Bu esere göre mutluluk tarlasını genişletmek isteyen kimseler, iyi işler yapmalı, faziletli fiilleri gizleyerek işlemeli, canlı varlıklara ve insanlara faydalı olmalı dürüst ve doğru olmalıdır. Bunun yanı sıra onlar, halka karşı şefkatli ve merhametli olmayı bilen, yetimlere şefkati, dullara nazik, yaşlılara hürmet edip fakirlere acıyan kişiler olmalıdır. İlaç alamayan hastalara ilaç almalı ve gücünü suiistimal ederek kullanmamalı ve servetine fazla güvenip fakir ve diğer ihtiyaç sahiplerini ezmemelidir.⁷ Aslında bunun temelinde Konfüçyus'un altın kural olarak isimlendirdiği ve *şu* erdemi denilen kural yatmaktadır. Şu, kişinin ötekileri kendisi gibi değerlendirmesi erdemidir. Bu erdem sosyal bir erdem olup kişiyi aktif kılar. Zaten ötekilere olumlu yaklaşmak ve hesaba katmak, erdemli insan (jen)olmanın en önemli unsurudur. Böylece bir dindar, fakir olsun zengin olsun öteki insanlara sevgi ve şefkat besleyerek kendi insaniyetini tam olarak gerçekleştirecektir⁸. Konfüçyus, "fakir olup bundan şikayet etmemek güç iştir; zengin olup kibirlenmemekse kolaydır"der⁹. Yine Konfüçyanizm'e göre, iyi insanlar, kendilerinden aşağıda olan insanlara sadaka dağıtırken erdem gösterişinden kaçınırlar. Erdemli insanlar hiçbir zaman tek kalamayacaklarından daima işbirliğine girecekleri komşuları mevcuttur.¹⁰ Nitekim

⁵ Wing-tsitChan, 360367.

⁶ Wing-tsitChan, 370-371.

⁷ Wing-tsitChan, 372-373.

⁸ David S. Nivison, "Jenand I", *ER*, VII, 566-567.

⁹ Konfüçyus, *Seçme Konuşmalar*, çev. Hakan Arslanbenzer, İstanbul, 1997, 127.

¹⁰ Thomas Cleary, *Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 2000, 114-115.

Konfüçyüs, Tao'nun yani doğru ruhani yolun bulunduğu bir yerde fakirliğin bulunamayacağını ileri sürer. Tao'nun bulunmadığı bir yerde zenginlik ve soylu olmak ona göre onursuzluk anlamına gelecektir.¹¹ Aynı zamanda Konfüçyanizm'e gayr-ı insanî hareketlerde bulunan bir kişi maddi açıdan uzun müddet fakir duruma düşerse, acımasız ve karamsar hale dönüşür; çok uzun zaman refah içinde yaşarsa mağrur ve kaprisli olur.¹²

Taoizm'e göre ise bir insanın başkalarına yaptığı yardımda merkezde olan duygu, niyetin sağlam olmasıdır. Kişi "kötü bir niyetle" başkalarına iyilik yapıyorsa bu zararlı bir hareket olabilecektir. Niyeti samimi olmayan kişi doğru bir şey yaptığında sonuç genellikle kötü olur.¹³ Taoizm'in fakirliğe bakışında bazı anahtar fikirler önemli rol oynar. Mesela Taoizm, erdemli olmayı, doğal insan yapısına uygun davranmak olarak anlar. Ona göre doğal sevgi, insan tabiatı bağlamında ahlakın da önünde olmalıdır. Muhtaç insanlara yardım ederken, kişi, fedakarlık ve cömertlik bilincinde olmalıdır.¹⁴ Hatta Taoizm, kişinin kendi erdemini haklı haksız tüm insanlara eşit olarak yaymasını ve insanları kollamasını öğütler. Erdem tüm yönlerde ayırım yapmadan yayılmalıdır. Zira bu davranış Tao'ya giden yolda ayakların sağlam basılması anlamına gelecektir. Erdemli olmak, kişinin düşünmeden başkalarına yardımcı olması, zamanını kısıtlamadan ihtiyaç içindekilere karşı her hangi bir önyargıdan uzak olarak her zaman ve her yerde sahip olduğu şeylerden ve yeteneklerinden ihsanda bulunmasıdır. Bu Tao'nun asıl faaliyetlerinden biridir.¹⁵ Mutluluğa giden yol olana razı olmakla (mevcutla yetinmek) yani arzulardan uzak durmaktan geçer. Öyleki, Taoist'in mutluluğu hiçbir şey beklemeyen kimsenin mutluluğudur; zira sahip olma arzusundan daha büyük bir günah, memnuniyetsizlikten daha büyük beddua yoktur.¹⁶

Taoizm, ömrünü maddeye bağımlı bir halde dünyalık toplayarak geçirmenin bir faydasının olmadığını, bunun ancak kişinin fitratını zalimleştireceğini ruh

¹¹ Thomas Cleary, 155.

¹² Lu Hanchao, "Becoming Urban: Mendicancy and Vagrants in Modern Shanghai, *Journal of Social History*, 33 (Fall 1999), 7-8.

¹³ Raymond M. Symullyan, *Tao Sessizdir*, çev. Cem Şen, İstanbul 2000, 90.

¹⁴ Symullyan, 100, 160.

¹⁵ Lao Tzu, *Bilinmeyen Öğretiler*, çev. İsmail Taşpınar, Amine Gülşah Coşkun, İstanbul 1999, 16-18.

¹⁶ Ahmet Güç, "Taoizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Ş. Gündüz, İstanbul, 2012, 406.

alemiyle bağıını koparacağını savunur. Buna göre insan fitratına uygun basit sade ve dürüst olarak yaşamalıdır.¹⁷

Çin din kültüründe, fakirlere yönelik bir özgün yaklaşım tarzı geliştirilmese de yoksulluk içinde olan insanlara yaklaşımda anahtar fikirler olarak ya Taoizm gibi pasif bir anlayışla bir bütün ve doğal insan olarak niyetsellik, cömertlik ve yardımseverlik gibi tabii beşer karakterleriyle yaklaşmayı ya da son derece aktif ve sosyal bir insanın erdemli olması gerektiğini savunan Konfüçyanizm'de olduğu gibi başkalarına tavır bakımından jen yani erdemli olmayı ön plana almış, mülkü ve hükümdarlığı esas almakla birlikte ister zengin ve soylu olsun ister fakir ve köle olsun aktif hayatta insanlara davranışta sosyal ahlak normlara uygun tavırlara sahip olmayı öne çıkarmıştır. Dolayısıyla Taoizm'de gerçek saadete ulaşmanın yolu, kalbin mal, mülk, şöhret ve dünyevi arzulardan temizlenmesiyle mümkün olmaktadır.¹⁸

3. HİNDUİZM VE FAKİRLİK

Hinduizm, fakirliği ferdin samsara (ruhun maddî ve kesintisiz girdap içine girmesin)'dan kurtulmasını ve Brahman (hayatın nihai prensibi) ile bütünleşmesi için gerekli olan özgürlüğün elde edilmesini sağlayan birkaç zahitlik unsurlarından biri olarak kabul eder. Fakirlik, böylece gönüllü bir hareket olarak ferdin maddi ilgi ve alakalardan, sorumluluklardan ve bunlara bağlı gelişen her türlü sınırlandırmalardan uzaklaşmayı ve ruhun özgür kalmasını sağlar. Ancak buradaki tek gerekli şart, daha büyük bir iyinin elde edilmesi için uzlete çekilmeye duyulan niyettir.¹⁹ Brahman aynı zamanda dünyevi nimetlerden en azına sahiptir, gönüllü bir fakirliği üzerine alır sade hayat ve yüksek bir tevekküle kanaat gösterir.²⁰

Hinduizm maddî dünyaya kötümser bakan; ruhun ölümsüzlüğüne vurgu yapan bir dinî gelenektir. Bu gelenek sıradan bir hayat içinde dört ana hayat değeri kabul eder. Bunlar servet, zevk, ahlakî fazilet ve ruhun özgürlüğe kavuşması (mokşa) şeklindedir.

¹⁷ Lao Tzu, 70.

¹⁸Bumairumu Abdulkelimu, Çin kaynaklarına göre Taoizm, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2011, 52.

¹⁹Rosemary, Rader, 466-474; Şinasi Gündüz, 125; Osman Cilacı, "Fakirizm" Din ve İnançlar Terminolojisi, İstanbul 2001, 122.

²⁰Swami Nikhilananda, Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm, çev. Sedat Umran, İstanbul 1968, 58.

Zahit erkekler (sadhush) ve zahit kadınlar (sadhvis), sık sık tüm dünyevi bağlardan ve değerlerden feragat etmek ve sonuçta da fakir ve çileli bir hayatı elde etmek için yakarıшта bulunurlar. Hinduizm açısından erkek ve kadın zahitler olmak fakir bir hayatı peşin olarak kabul etmek demektir. Hinduizm için kutsal insanlardan biri olan bu kişiler çok nadir tapınak işlerine karışırlar ve genel olarak dolaşan zahitler olarak bilinirler.²¹

Hindu geleneğinde dünyadan feragat etmek onu reddetmek kolay bir ameliye değildir. Ancak öğrencilik, ev reisliği, orman sakinliğinden sonra gelen samnyasa safhasıyla elde edilir. Bu safha, dünyayı reddetmeli ondan feragat etmeyi ve çilekeş bir hayata girmeyi tercih etmeyi ifade eder. İlk iki safha (öğrenme ve aile reisi olma görevi) zorunlu iken son ikisi sadece tavsiye edilmektedir. Şartları gereği fakirliğin en fazla hissedildiği safha en son safha olup, bu durumdaki dindar, artık dünyadaki hazların hiçbir cazibesinin kalmadığını anlayan karısı oğlunun yanına gönderen fakir kişidir²². Bu dördüncü dönem, dünyevi bağların, cismani yükümlülüklerin ve insanî ilişkilerin üzerine yükselir. Maddenin boş işlerinden yüz çevirir.²³

Klasik keşişliğin anavatanı Hindistan kabul edilmektedir. Başlangıçta Brahman büyükleri hayatlarının sonunda ormana inziva için çekilirken sonraları yaygınlaşmış ve sıkı bir kurban hizmeti ve çetin bir açlık denemeleriyle sannyasin grubu ortaya çıkmıştır. Maddeye önem vermeyen bu sınıfın kurucusu olarak bir prens olan Parsvanatha (M.Ö.720) sayılmaktadır. Kendisi henüz otuz yaşındayken dünyaya sırt çevirmiş ve kendi grubunu kurmuştu. Bu sınıfın temel amaçlarından biri, mülkiyetsizliği dolayısıyla fakirliği öne çıkarmasıydı. Bu tarikatın ıslah edilmesiyle M.Ö. VI. asırda Cayna keşişlerinin ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Bir öğreti olarak, dünyayı inkar (Samnyasa) eden bir dindarın şeklen cemiyetle tüm bağlarını kırıp, başlayacağı yeni hayata giden yolu ifade eden bir giriş ritüelidir. Bu prensip Vedalarda bulunmamakla birlikte rahip sınıf Brahmanların geleneklerinde katı bir kural olarak korunmaktadır. Bu kuralın M.Ö. II. asırda ortaya çıktığı ve brahman sözlüğüne girdiği bilinmektedir. Yine de Hint geleneğine hakim olan, maddî dünyanın inkarının kaynağı tam olarak bilinmemektedir. Din bilginlerinin son araştırmalarına göre, Aryan olmayan kültürlerde ideal olarak böyle bir öğretinin bulunduğunu söylemek imkansızdır. En erken kay-

21 A. C. Bouquet, *Comparative Religion*, Britain 1950, 152.

22 P.T. Raju, "Hindistan Dinleri", *Asya Dinleri*, P. Pt. Raju, Wing-TsitChan, Joseph Kitagawa, İsmail R. Farukî, çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul 2002, 35-36.

23Swami Nikhilananda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, çev. Sedat Umran, İstanbul 1968, 65.

naklar bu tür bir inkarın M.Ö. VI. asırda kurumsallaştığı ve Kuzey Hindistan'da bilhassa Brahmanizm'i de içine alarak geniş bir yayılım havzasına kavuştuğunu göstermektedir.²⁴

Dünyayı ret eden dindarın hayat biçimi oldukça basittir; yağmurlu mevsimler dışında evsiz olan dindar, sürekli olarak dolaşırlar. Onların en ideal evleri ağaç dipleridir. Zahitliğin bir göstergesi olarak başlarını kazıtır, ya çıplak ya da kırmızımtırak bol elbise giyerler. Bunun neticesinde evlenmez ve fakir bir hayat sürerler, geçimlerini ya sadaka kabul etmek ya da doğrudan dilenerek sağlarlar. Onları tanımlayan iki terim bulunur; paravrajaka (gezgin) ve bhiksu (dilenci).²⁵

Hindu geleneğinde fakirlikle ilgili sosyal bir terim olarak sadaka da ön plana çıkmaktadır. Burada sadaka, hayatın iki temel prensibi olan dharma yani hayatın anlamını belirleyen en içkin dinî öğreti ile bu öğretinin pratiğe konulduğu sistem olan karma 'nın içine yerleşmiş bulunan, ahlaki bir tavrın metafizik bir olgusu olarak sunulmaktadır. Kast sisteminde en üst noktaya sahip olan hindu rahip sınıfı brahmanlar, daha aşağıda bulunan tabakalar tarafından desteklenmelidir. Çünkü onların dine hizmetten başka düşünceleri olmamalı dünyaya dalmamaları gerekir. Bu rahiplerin sosyal ve dinî sorumluluğudur. Rahiplere sadaka veren bir dindar, karma öğretisi bağlamında daha iyi bir metafizik konuma sahip olabilecektir. Sonuçta samsara girdabına giren bir ruh gelecekteki yaşamında daha iyi bir metafizik motivasyon kazanabilecektir.²⁶

Dindar ve varlıklı hindular fakirliği gönüllü tercih eden bu insanları takdir ederek onların ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu dindarların çabası da kendilerini bekleyen en büyük ideali yani karmayı gerçekleştirmek içindir. Zira hindulara göre insan önce beden ve sonra imanını eğitmelidir. İnsan maddiyatı bile

²⁴ Sri Aurabindo, *The Secret of the Veda*, India 1998, 35-45.

²⁵ Dindar dilenciler öteki pek çok kültürde de bulunmaktadır. Eski Yunan kültüründe dilenci rahipler, dolaşarak gözde ilahları adına sadaka toplarlardı. Yine Roma'da belli rahipler halktan sadaka toplayarak geçimlerini sağlamak için dilenci çanakları taşırlardı. Yine aynı durum Budist ve Hristiyan geleneklerinde de bulunmaktadır. Aslında bu dinî geleneklerde dilenmek; dünya nimetlerinden uzaklaşmayı ve ilahi olan şeylere bağımlı olmayı ve onlara meyletmeyi ifade etmektedir. Dilencililiğin bir dinî öğreti ve uygulama olduğu bu geleneklerde sadaka, bunun karşılığında faziletli bir meziyet olarak değerlendirilmektedir. Daha geniş bilgi için; C. H. Lawrence, *The Friar: The Impact of the Early Mendicant Movement on Western Society*, New York 1994, 3- 15.

²⁶ Stutley Margaret, *A Dictionary of Hinduism*, London 1977, 45.

dharma'nın emrine göre kazanmalıdır, aksi takdirde madde insanı alçaltır ve onu tamahkar ve gaddar hale getirir.²⁷

Hindu gelenek kitaplarından Bhavat-Gita'ya göre ruhu felakete götüren ve mahvolmasının yolunu açan üç kapı vardır. Bunlar kösnü(şehvet), öfke ve tamahkarlık. Bunun yanında beş temel erdem bulunur; arınmışlık, nefse egemenlik, dünyadan feragat, doğruluk ve zorba olmamak.²⁸

Hindu geleneği, rahipler dışındaki fakirlere de iyilikte bulunmayı emretmektedir. İyilikseverlik kişinin, hayatın anlamını belirleyen dharma'yı yorumlamasına bağlıdır. Karma öğretisi, sadece sözle gerçekleştirilmez aynı zamanda fiziksel ve zihni hareketlerle de desteklenmelidir. Fiziksel iyilikler konukseverlik, eş ve çocuklara vazifeler, muhtaç olan fakirlere yardım şeklinde kendini göstermelidir. Zaten Vedalarda en temel öğretilerden birisi de komşuyu kendi gibi sevmeyi emreden "o sensin" (tat tvam asi) sözleridir.²⁹

Sonuç olarak Hindu geleneğinde fakirlik, dindarlar için bir hayat tarzı ve tercihi olarak zahitliği esas alan ve sosyalleşmekten uzaklaşmayı dolayısıyla dünya hayatını inkar ve ret anlamına gelen bir hayat görüşü olacaktır. Din adamları için fakir oluş, yine de bir tür amaç değil, ama brahman yani doğaüstü güçlerle birleşmeyi kazandıran bir vasıttır. Onlar için varlık ve mülk sahibi olmak, bir anlamda dünyaya boyun eğmek onun boyunduruğuna girmek demek olup aynı zamanda insanoğlunun zihnen bir tutsaklık içine girmesini simgeler.³⁰

Hindu geleneği bir realite olarak fakirliği öteki dinler gibi önemsemektedir. Fakire verilen sadaka, karma ve samsara öğretilerine bağlı olarak, ruhun gelecekteki hayatını belirleyici metafizik bir meziyet olarak sunulmaktadır. Zaten maddeye dalmış bir beden, üstün prensip olan Brahmanüzerine meditasyon yapması güçtür. Bundan dolayı Hint geleneğinin önde gelen ve örnek olarak sunulan pek çok dinî şahsiyeti genel olarak fakir kalmayı tercih eden insanlardır.

²⁷SwamiNikhilananda, 67.

²⁸SwamiNikhilananda, 74.

²⁹MunzerStephen, "Heroism, Spiritual Development andTriadicBonds in JainandChristian Almsgiving", *Numen*, 48 (2001), 47- 56.

³⁰Aurabindo, 466.

4. BUDİZM VE FAKİRLİK

Fakirlik, Budizm öğretisinde katı manastır cemaat (samgha) kurallarından biri sayılmakta ve disiplin edici bir karakterde bulunmaktadır³¹. Din adamları, ırk, kast, cinsiyet ayırımı yapmaksızın fakirlik adağıyla sarmalanmışlardır. Böylece tıpkı Hindu geleneğindeki gibi tüm şahsi mülklerden feragat etme durumu ortaya çıkmaktadır. Dünyevi arzu ve hevesleri inkar eden bir budist şakirt, elinde taşıdığı sadaka çanağı ve çok önemli zati eşyalarıyla bunu başaracaktır. Öteki dindar insanların cömert ve lütfkar yardımlarına bağımlı olan bir şakirt, asli ihtiyaçlarının ötesinde bir mülke sahip olmayı düşünmemelidir. Hatta bir ev sahibinin dilenme çanağına koyduğu şeye razı olmalı eğer yiyecek bir şey verilmezse gücenme ifadesi göstermeden bir başka eve gidebilmelidir. Cemaatine geri dönen bir Budist rahip, aynı zamanda çanağındakileri öteki din kardeşleriyle paylaşabilmelidir.³²

Budist geleneğinde bireysel fakirlik öğretisinin bir cemaat kuralı olup olmadığı tartışmaya açık bir konu olmuştur. Yine de tıpkı Hindu geleneği gibi maddeye kötümser bakan Budizm, manastır hayatının ilk başladığı dönemlerden itibaren rahiplerin “dilenerek” dolaşmalarına ve geçimlerine ruhban olmayanların sadaka veya hediyelerini alarak sağlamalarına izin vermiştir. Bu gelenekte bu türden rahiplere bhiksus ve bhiksunis adı verilmektedir. Sonraki dönemlerde evsiz barksız yaşayan din adamlarının, dindarların yerini zamanla sıradan Budistlerin inşa ettiği manastır binaları almıştır.³³

Budist geleneği, dünyadan feragat etmeyi meziyetli bir amel olarak takdir etmektedir. Dünyadan feragatta bulunan insanlar bu davranışlarıyla gelecekte kendilerini çilelerden kurtaracak gücü ve enerjiyi bulacaklardır. İnsanları kurtarma görevi, Budistin asli vazifelerinden biridir. Hem ruhban olanlar hem de ruhban olmayanlar, Nirvana’ya ulaşmak için maddeden uzaklaşmayı benimseyebilirler. Çünkü tam yokluk içinde Nirvanaya ulaşmak esastır.³⁴ Manastır (samgha), Budizm’de sadakaların dağıtılmasında odak noktadadır. Ruhban olmayanların sadaka verirken öncelikli tercihleri rahiplerdir. Ruhban olmayan dindarlar, tıpkı Hinduizm’de olduğu gibi bunu aynı zamanda kar-

³¹ Budist tarikatı, tıpkı Caynalar gibi dünyayı dışlayan ve fakirliği öne çıkaran ağır ritüellerle donatılmış bir cemaattir. Ruhban olmayan Budistler, bu cemaatin ihtiyaçlarını seve seve karşılarlar; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta 2002, 166.

³² Melford E. Spiro, *Buddhism and Society*, New York 1970, 66.

³³ Spiro, 67.

³⁴ Tezokur, Hadi, *Buda ve Mesajı*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. III. S. 2. S.123.

manın konumunu yükseltmek için de bir vasıta olarak kullanırlar. Ruhban olmayanlar fakirlere sadakayı aynı zamanda Nirvana'ya ulaşmak için iyi bir fırsat olarak görmelidirler.³⁵Yoksa varlık insan için bir ızdırap'a dönüşebilir. Zaten ızdırapın kaynağı dünyevi zenginlik için zenginlik arzusu içinde olmaktır.³⁶

Budistlerin insanın fakirliğine bakışını bizzat Gautama Budda belirlemiştir. Onun Dört Şerefli Hakikat (catvari- arya-satyani) olarak dünyanın acılarına ve hastalıklarına yönelik sunmuş olduğu reçete, aynı zamanda insanlara sevgi ve şefkat beslemeyi öğretmektedir. Budizm, dünya hayatını beden acı ve elemeler çekeceği dolulukta bir zamanlar yumağı olarak gördüğünden bu dünyada acı çekmeyi kaçınılmaz, evrensel bir beşeri realite olarak değerlendirir. Bu geleneğe göre bu acı ancak şu üç şeyle dindirebilir; metta/maitri (sevmek-nezaketli olmak), karuna (şefkat beslemek ve merhamet göstermek- ki kötülüğü kötülükle karşılamamayı da kapsar) ve mudita (öteki insanların hayırlı işlerini tasvip etme duygusunu beslemek). Bu prensipler budistlerin hem fert olarak hem de sosyal açıdan toplumun bir üyesi olarak hayatın her alanına nüfuz etmesini sağlayacaktır.³⁷

Budizm'de mala, varlığa önem verme kişiyi değersiz yapar. Bir Budist'in dünya'dan feragat etmesinin dört koşulu vardır. Kişi açlığını hafifletmeli, sağlığını korumalı,giyim ve barınağını sağlamalı. Budizm gönüllüsünün, asgari ihtiyaçlarını karşılamasından sonra, dünyevi zevklerden feragat edip diğer insanları görüp gözetmesi esastır. Maddi zenginlik insanı mutlu etmez. Suçsuz bir yaşam sürmek, haset ve cimrilikle değil, kınanacak davranışlardan uzak durarak elimizdeki varlıkları başkalarının yararına harcamakla olur.³⁸Budda, erdemleri teşvik etmenin insanı yoksul yapmadığını bilakis onlardan yoksun olmanın kişiyi yoksul yaptığını ifade eder.³⁹

Sonuçta Budizm, ruhun içine girdiği girdaplardan kurtulması için iyimser bir tarzda onun ıslahına yönelik çabalar harcayan bir gelenek olarak maddeden uzaklaşmayı ve doğal olarak da fakir kalmayı, nefsin terbiye vasıtası, bir anlamda çileli bir yolda dindarın eğitiminde önemli bir araç olarak görürken,

³⁵Spiro, 372.

³⁶Mohapatra,A.R, ''*Philosphy of Religion an Aproachto World Religions*'' New Delhi,1990, s.147-159.

³⁷Demetrios J. Constantelos, 224.

³⁸ Maurice Walshe, *The Long Discourses of the Buddha*, Atranslation of the Digha Nikaya, Boston1995, 684.

³⁹ Maurice Walshe, 682-686.

ruhban olmayan fakirlere yardımda bulunmayı ruhun tezkiyesi için bir fırsat olarak kabul etmektedir.

5. YAHUDİLİK VE FAKİRLİK

Maddi dünyanın en fazla öne çıktığı dinlerden biri olan hatta Tanrı'nın bir vaadi olarak dünyevi nimetlerin Tanrı halkına ilahi bir lütuf olarak bahşedildiğinin algılandığı bir gelenek olan Yahudilik, maddi refahı dinî açıdan doğruluğun bir mükafatı olarak görür. Mesela Tanrı, başta Kenan toprakları olmak üzere⁴⁰, yeryüzünün en bereketli topraklarını,⁴¹ meyve bahçelerini, sayılamayacak kadar çok hayvan sürülerini,⁴² ilahi nimetler olarak İsrailoğullarına vermeyi vaat etmekte hatta doğru insanlara mal ve mülk bahşetmektedir.⁴³ İsraililer de bu durumu bilir ve hissederler. Zaten onların Tanrı'dan talepleri de somut, maddi ve peşin dünyevi menfaatlere dayanır.

Mısırdan çıkıp vaat edilen topraklara giren İsrailoğulları, zenginliği topraktan gelen bir nimet, toprağın ise boylar arasında paylaşılan çoğu zaman kıskanılan bir ilahi lütuf olarak gördüler.⁴⁴

Dünya nimetlerinden faydalanmasının çokça vurgulandığı Yahudiliğin dünyadan feragat etmek veya hayatın zaruri ihtiyaçlarını feda etmek şeklindeki aşırı zahitlik hareketlerine girmesi beklenemez. Yahudiler fakirliği kötü bir talih olarak görmekte ve Tanrı'nın kendilerine bahsettiği nimetleri ilahi lütuf olarak değerlendirmektedirler. Bu nimetler arasında maddî varlıklar ve benzeri yeryüzüne ait hazlar bulunmaktadır. Gene de yahudi geleneğin en önemli yorum literatürü olan Talmud, fakir kalmayı pozitif açıdan değerlendirmektedir. Mesela; İşaya, 48/10'da geçen "Sizi sıkıntı ocağında denedim" sözlerindeki sıkıntı, fakirlik olarak anlaşılmıştır. Zaten Tanrı, kimi insanı yoksul, kimi insanı da zengin yaparken, kimini alçaltır kimini de yükseltir. Düşkünün yerden kaldırır; her şey O'nundur.⁴⁵

Yahudi kutsal kitabı Tanah, tıpkı fazla zengin olmak gibi fakirliği de insanın başına gelebilecek en kötü belalardan biri olarak da takdim eder. Hatta fakirlik, Tanrının, kendi kavmini denemesi ve bir tehdit aracı olarak sunulmakta-

⁴⁰ Çıkış, 6/4-8.

⁴¹ İşaya, 58/14.

⁴² Tesniye, 28/1-4.

⁴³ Mezmurlar, 112/1-3).

⁴⁴ Roland de Vaux, *Ancient Israel- Its Life and Institutions*, Wiltshire 1994, 72.

⁴⁵ I. Samuel 1/7-8.

dır. Buna karşılık Tanrı, kendisinin unutulmamasını ve başka ilahlara tapınılmasını ister.⁴⁶ Zaman zaman Tanrı İsrailoğullarının varlık içinde olduklarında kendisini unuttuğunu serzenişle bahsetmektedir;

“Yeşurun [İsrailoğulları], semirdi ve sahibini tepti; doyunca yağ bağlayıp ağırlaştı, kendisini yaratan Tanrı’ya sırt çevirdi, Kurtarıcısını, Kaya’yı küçümsedi. Yabancı ilahlarla Tanrı’yı kıskandırıp iğrençlikleriyle O’nu öfkeliendirdiler.”⁴⁷

Yahudi geleneği, toplumun her bireyinin fakir ve muhtaç olanlara katkıda bulunma sorumluluğunu taşıması gerektiğini emreder. Herkesin rızkını veren Tanrı, daha varlıklı olanları desteklemiştir. O halde nasıl ki Tanrı varlıklıları desteklemiştir, zenginler de fakirlere yardım etmelidirler. Zaten her toplumda olduğu gibi yahudi toplumu içinde de fakirlerin bulunması normaldir. Ancak Tevrat’ta belirttiği gibi önemli olan, fakirlerin toplumun zengin üyeleri tarafından korunup kollanmasıdır.⁴⁸

Yahudi din literatüründe pek çok pasaj, aşırı varlıklı olmak ile fakirliğe düşmek arasında orta bir yol çizmeye çalışır. Bu literatür ana hedef olarak, yahudi dindara ideal olanı kanaatkar bir yaşam olduğunu hatırlatır ve mutlak nimet sağlayıcı olarak Tanrı’ya güvenmeyi öğütler. Yahudi kutsal kitabı Tanah, fakirleri sosyal bir realite olarak kabul eder ve doğruların onlarla ilgilenmesini ister; “ülkede her zaman fakirler olacak. Bunun için, ülkenizde yaşayan kardeşlerinize, fakirlere, ihtiyacı olanlara eli açık davranmanızı buyuruyorum”.⁴⁹

İsrail Tanrısı, fakirlerin durumunu iyileştirmek için onların yanında ve yardımında olduğunu vurgular; “[O], fakire, düşküne acır, düşkünlerin canını kurtarır, onları hileden ve zorbalıktan kurtarır”.⁵⁰ Tanrı fakirlere vaatle de bulunur; “[O], çok bereketli kılacağım erzağımı, yiyeceklerle doyuracağım fakirlerini [dedi]”⁵¹ Ayrıca Yahve, düşkünü topraktan kaldırdığını, fakiri gübrelikten yükselttiğini de söyler.⁵²

⁴⁶ Mesela, Tesniye, 8/11-19.

⁴⁷ Tesniye 32/15-16.

⁴⁸ Tesniye, 15/1-11.

⁴⁹ Tesniye, 15/11.

⁵⁰ Mezmurlar, 72/13-14.

⁵¹ Mezmurlar, 132/15.

⁵² Mezmurlar, 113/5-8

Musa şeriatına göre Tanrı, toplum arasında yaşayan fakire borç verdikten sonra ona tefecilik yapılmasını ve ondan faiz alınmasını şiddetle yasaklar. Tevrat, aksi davrananları tehdit eder ve Tanrının yoksulun feryadını işittiğini belirtir.⁵³

Tanrı, İsrailoğulllarının ettikleri tarlalardan, bozdukları bağlardan fakirlere ayırmalarını ister; mesela ettikleri tarlanın altı yıl ürününü toplamalarını ama yedinci yıl nadasa bırakıp fakirlerin yiyecek bulabilmesinin sağlanmasını ister.⁵⁴ Yahudiler yedi senede bir gelen bu yıla Şemitayılı adını verirler. Bu sene boyunca toprakta hiçbir çalışma yapılmaz, toprak dinlendirilirdi. Bu süre içinde kendi kendine büyüyen, gelişen tahil ve benzeri herhangi bir ürün, ihtiyaç içinde olanlara, fakirlere, yetimlere ve dul kadınlara aitti.⁵⁵ Buna ilave olarak Tanrı, tarladan ürün kaldırılırken⁵⁶ veya üzüm bağlarını bozarken, fakirlerin haklarının da kollanması ister⁵⁷ ve ürünlerin tamamen toplanmamasını emrederek, düşen başakların fakirlerin “hakkı olduğunu” vurgular.⁵⁸ Hatta Komşuya ve komşu hakkına oldukça fazla önem veren Yahudi şeriatı, komşunun fakir olması durumunda daha da özel bir ilgiyle onun olumlu ve yapıcı bir tavırla gözetilmesini ister.⁵⁹

Tevrat aynı zamanda, fakir duruma düşen birine öncelikle akrabalarının yardım etmesini,⁶⁰ hatta “konuk gibi” barınma imkanının ona sağlanmasını⁶¹ veya köle olarak kendini satacak kadar fakirliğe düşen bir “kardeşe” bedelini ödeyinceye kadar köle olarak değil, bir yabancı veya işçi gibi davranılmasını emreder.⁶² İhtiyaç içinde olanların, fakirlerin asla sömürülmemesini ve ezilmemesini ister.⁶³ Ayrıca öteki Eski Ahit literatürü de bunu yasaklar.⁶⁴ Yine Tanrı fakirlere karşı kalplerin katılaştırılmasını ve cimrilik yapılmasını

⁵³ Çıkış, 22/25-27

⁵⁴ Çıkış, 23/10-11.

⁵⁵ *Yahudilikte Kavram ve Değerler- Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler*, Haz. Suzan Alalu, Klara Arditi ve diğerleri, İstanbul 1996, 193.

⁵⁶ Tesniye, 24/19-21.

⁵⁷ Levililer, 19/10.

⁵⁸ Levililer, 23/22.

⁵⁹ Tesniye, 23/12.

⁶⁰ Levililer, 25/25.

⁶¹ Levililer, 25/35.

⁶² Levililer, 25/39-41.

⁶³ Tesniye, 24/14.

⁶⁴ Eyüp, 20/19.

buyurarak, gereksinimlerini karşılayacak kadar onlara ödünç verilmesini ister. Eğer fakir yardım görmez ve Tanrı'ya şikayette bulunursa ötekilerin günaha düşeceğini anlatır.⁶⁵ Yine şeriata göre eğer borç alınan kimse fakir biriyse onun güvendiği şey, günbatımından önce kendisine geri verilmelidir.⁶⁶

Tevrat'ta fakirlerin bazı dini ritüelleri yaparken ilahi ayrıcalıklara sahip olduklarını da görmekteyiz.⁶⁷ Burada Yahudilik, maddeyi ihmal etmeyen bir dinî gelenek olduğundan, "gücü olmayan" fakirlerin, maddeye dayanan kurban gibi ibadetlerde "hafifletilerek" ibadet etmeleri sağlanmaktadır. Zaten Tanrı, İsrailoğullarına madden refah bir dünya ve mal mülk bahşedeceğini vaat etmektedir. "Aranızda fakir kimse olmayacak. Tanrınız Rabb'in mülk edinmek için size vereceği ülkede, Tanrınız Rabbin sözünü can kulağıyla dinler, bu gün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarsanız, O, sizi kesinlikle bereketlendirecektir."⁶⁸

Yahudi kutsal kitabı, fakirlerin her türlü suiistimaline karşı çıkmaktadır. Mesela sabır ve çilenin sembolü olmuş olan Eyüp peygamber kendisini fakirlerin babası olarak tavsif etmekte⁶⁹ ve kitabında fakirlerin durumunu şöyle anlatmaktadır: "İnsanlar sınır taşlarını kaldırıyor, çaldıkları sürüleri otlatıyorlar. Öksüzlerin eşeğini kovuyor, dul kadının öküzünü rehin alıyorlar. Fakirleri yoldan çıkarıp, ülkenin düşkünlerini gizlenmeye zorluyorlar. Bakın, fakirler çöldeki yaban eşekleri gibi yiyecekbulmak için işe erkenden çıkıyorlar, çocuklarına yiyeceği kırlar sağlıyor. Yemlerini tarlalardan topluyor, kötülerin bağındaki artıkları eşeliyorlar. Geceyi giysisiz, çıplak geçiriyorlar, örtünecek şeyleri yok soğukta. Dağlara yağın sağanaktan ıslanıyor, sığınakları olmadığı için, kayalara sarılıyorlar. Öksüz, memeden uzaklaşıyor, düşkünün bebeği rehin alınıyor. Giysisiz, çıplak dolaşıyor, aç karnına demet taşıyorlar."⁷⁰ Hatta Eyüp peygamber daha da ileri giderek, fakirlerin dileğini geri çevirenin, dul kadının umudunu kıranların, ekmeğini öksüzle paylaşmayarak tek başına yiyenlerin onları gözetmeyenlerin, giysisi olmadığı için can çekişenin yardımına koşmayanların, örtüsü olmayan yoksulu koyunlarının

⁶⁵Tesniye, 15/7-10.

⁶⁶ Çıkış, 22/25-26; Tesniye, 24/12-13.

⁶⁷Levililer, 30/15; 14/21.

⁶⁸Tesniye, 15/4-5.

⁶⁹ Eyüp, Eyüp, 31/16-23 29/16.

⁷⁰ Eyüp, 24/2-10.

yünüyle ısıtmayanların iflah olamayacağını belirtir ve bunların Tanrı'dan gelecek belalara razı olmalarını ister.⁷¹

Yahudi dinî geleneğinin henüz çocukluk dönemini geçirdiği ve insanların da göçebe olduğu devirlerde, fakirliği bir teolojik problem olarak değil bir sosyolojik mesele olarak gördükleri gayet açıktır. Bu dönemde zenginlik karizmatik özelliğe sahip kabile liderlerinin vasfıydı.⁷² Ancak monarşiyle birlikte, ticaret ve refah artmış, maddi güç topluma yayılmaya başlamasıyla birlikte sosyal farklılıklar da gitgide ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷³ Teolojik açıdan haklarının gözetildiği ilk dönemlerdeki fakirlerinin aksine bu buhranlı devirlerdeki yoksulun tasviri, zulüm altında olan, aşağılanan, sömürülen ve bazen zorla köleleştirilen bir tiptir. Hatta hemen hemen bu dönemin varlıklı insanları ve güçlülere, olumsuz bir bakış açısıyla günahkar sayılmakta ve ahlaken kötü görülmektedir. Hatta insanın kendi kötülüğü ve suçundan dolayı fakirleştiği kanaati yaygınlaşmaya başlamıştı.⁷⁴

Dinî hassasiyetlerin fazla gösterilmediği dönemlerde peygamberler, toplumsal boyuttaki ahlaksızlıkları da kınamışlardır. Mesela Krallığın ikiye bölündüğü dönemlerde Yahuda devletinde yaşamakta olan İşaya Peygamber (yaklaşık, MÖ. 740-700) Kudüs kentinin artık katillerle dolduğunu, yöneticilerin asi ve hırsızlarla işbirliği yapmalarını, rüşvet yediklerini, öksüzlerin ve dul kadınların haklarını vermediklerini,⁷⁵ bunun yanı sıra fakirlerden adaletin esirgendiğini, düşkünlerin hakkının ellerinden alındığını ve bunun hesabının görüleceği yargı gününden bu insanların kaçamayacaklarını sakladıkları servetlerinin bir işe yaramayacağını açıkça ilan etmektedir.⁷⁶ Halbuki aynı peygamber kötülüklerden arınanların mesela aç insanlarla yiyeceklerini paylaşanların hiçbir barınağı olmayan insanları evlerinde misafir edenlerin veya fakirlerin ihtiyaçlarını karşılayanların, karanlık içinde ışıklarının parlayacağını, sonuçta da ilahi hidayete mazhar olacaklarını, maddî bir takım nimetlere ve refaha kavuşacaklarını ısrarla vurgular.⁷⁷

⁷¹ Eyüp, 31/16-23.

⁷² Meinrad Stenzel, "Poverty", *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology*, ed. Johannes B. Bauer London 1970, 672.

⁷³ I. Samuel, 2/5; 7/8; İşaya, 3/16-23; Amos, 6/1-6.

⁷⁴ Stenzel, 672.

⁷⁵ İşaya, 1/21-23.

⁷⁶ İşaya, 10/1-3.

⁷⁷ İşaya, 58/6-12.

Yahuda devletinin içinde MÖ. V. asırdaki sosyal parçalanmalara götüren ahlaksızlıklar ve zulümler karşısında onlara tepki olarak özel, kişisel zahitlikleri vurgulayan ve genel olarak düşük halk kitlelerinde ortaya çıkan zahit fakirler baş gösterecektir. Yahudi geleneği bu sınıfa fakir zahitliği adını vermektedir.⁷⁸

Babil Sürgünü (M.Ö. 605-M.Ö. 537) ve sonrasında fakirlik, zalim varlıklı insanlarla çatışma içine giren doğru insanlar için zahitlikle ile eşanlı görülmeye başladı. Hatta İsrail kendisini peygamber Yeremya'nın kehanetleri ışığında kaderi kötü hale gelen fakir birine benzetmeye başladı. Artık gerçek ve sadık Tanrı kulu, Yahve'den korkan aynı zamanda O'nun koruması altında olan fakir biridir. Bu benzeri fakir tipler sıklıkla sürgün sonrası Yahudi kutsal kitabında özellikle de Mezmurlar'da vurgulanmaya başladı.⁷⁹ Tanah külliyatı uzmanları Mezmurların fakir ve fakirliğe bu kadar fazla vurgu yapmasının altında bu dönemde var olan ve orta sınıftan da düşük halk kitleleri içinde oluşan bir fakir sınıfının varlığının yattığını ileri sürmektedirler. Onlara göre insanın madden fakir olmasından ayrı olarak bu dönemde fakirlik, özel bir hayat tarzını gösteren, hatta bir takım eskatolojik kehanetlere de⁸⁰ inandıkları sanılan sayıları azımsanmayacak bir gruba ait olan bir kültür olmuştur. Sonuçta fakirliğe vurgu yapan zahitlik, sonraki dönemlerde yahudi geleneği içinde, öteki dindar grupların baskın sosyal çevrelere karşı direnç göstermelerine yardımcı olacaktır.⁸¹ Bu zahitlik, bilhassa sürgün sonrası dönemde kendisini bir müddet daha hissettirecektir. Ancak bu gibi hareketler gene de fakirlerin oluşturduğu dinî bir fırka veya sosyal bir sınıf haline hiçbir zaman dönüşmemiştir.⁸²

Fakirleri ve diğer ihtiyaç içinde olanları gözetmek, yahudi geleneği için sadece bir ahlaki fazilet değil, aynı zamanda ahkama ait bir taleptir.⁸³ Böylece Yahudilik, fakirlerin korunmasını, yahudi şeriatının önemli bir parçası olarak saymıştır.⁸⁴ Yahudi şeriatında bulunan ve İslâm'daki sadakaya benzeyen

⁷⁸Rainer Albertz, A İşaya, 58/6-12 *History of Israelite Religion in The Old Testament Period* II, London, 518.

⁷⁹ Mesela, Memzurlar, 10/2; 10/9; 10/14; 12/5; 14/6; 36/6; 35/10; 37/14; 40/17; 41/1; 68/10; 69/33; 140/12.

⁸⁰ Mesela, 82/2-7; 10/16-18.

⁸¹ Albertz, II, 519-522.

⁸² Roland De Vaux, 74.

⁸³ Albertz, 306.

⁸⁴ Mesela, Tesniye, 15/7-11; Süleymanın Meselleri, 21/13; 22/9; 28/27; Eyyub, 29/12-16.

tzedakah (sadaka) kavramı, yoksulu koruyan ve kollayan en önemli dinî ritüeldir.

Sadaka,yahudi geleneği içinde genel olarak doğru insanların her türlü hareketini ifade eder. Yine ağırlıklı olarak bu kelime doğruluğun tek bir yönünü anlatmak için de kullanılır. Yani sadaka vermek bir başka değişle maddi hediyeler yoluyla fakirlere yardım etmek demektir. Sadaka zaten sadece fakirlere verilen bir yardımdır. Mişna, sadakayı dünyanın üzerine kurulduğu direklerden biri olarak görür.⁸⁵ Hatta rabbi Eleazar Süleymanın Meselleri 21/3'ü yorumlarken⁸⁶ sadaka vermeyi kurbanların kurbanı olarak yüceltir. Sonuçta fakirlere yardım etmek zaman zaman yahudi toplumu içinde mukaddes bir vazife olarak da görülmüştür. Bir başka değişle yahudiler için fakirliğin teskin edilmesi bir vazifedir ve muhayyer değildir⁸⁷. Mesela Peygamber İşaya, yiyeceklerin açlarla paylaşılmasını, barınağı olmayan fakirlerin evlere alınıp misafir edilmesini, çıplakların giydirilmesini emreder⁸⁸. Hatta o, fakirlere adalet getirecek bir kral beklentisi içindedir.⁸⁹

Talmudik dönemde fakirlik yahudi toplumunda oldukça yaygınlaşmıştı. Yahudiler fakirliğin fazilet olarak görülmeye başlamasını bu dönemin etkisi olarak kabul ederler. Hatta rabbiler, aşırı fakirliğin insanın akli dengesini bozduğu hükmünü vererek bu durumun yaygınlaşmasının önüne geçmeye çalışmışlardır.⁹⁰ Rabbani gelenek bunun yanında insanların fakirlere yardım etmesi gerektiğini şu cümlelerle açıklar “Tanrı, fakir adamın kapısında bekler. Onun için kişi kiminle karşılaştığını bilmelidir.”⁹¹

Rabbiler, varlıklı insanların gelirlerinden %10-20 arasında bir payı sadaka için ayırmalarını isterler. Bunu kabul etmeyenlerin kınanacağı belirtilir.⁹² Fakirlere yapılacak yardımın gizliliği de önemlidir. Bu gelenekte sadaka, en yüce olanı vermek, ve verenin kendisini gizleyerek verdiği sadaka olduğu

⁸⁵Avot, 1/2

⁸⁶ “Rab kendisine kurban sunulmasından çok, doğruluğun ve adaletin yerine getirilmesini ister”.

⁸⁷*The Encyclopedia of The Jewish Religion*, “Charity”, ed. R.J. Zwi Werblowsky, Geoffrey Wigoder, London 1965, 84-85.

⁸⁸İşaya, 58/7.

⁸⁹İşaya, 11/4

⁹⁰Eruvin, 41b

⁹¹Levililer Rabba, 34.9

⁹²Hagay.5a

vurgulanır.⁹³ Aynı zamanda sadakanın ilahi cezayı savuşturabilecek mahiyette bir gücünün de olduğu savunulur.⁹⁴

Talmudik dönemde Kudüs'te, II. Tapınak (Bet- Hamikdaş) devrinde mabedin içinde Sadaka Odası olarak bilenen bir karanlık oda bulunmaktaydı. Karanlık olmasındaki amaç, zenginlerin görünmeden bağış yapabilmesini, fakirlerin de kimseye görünmeden ihtiyaçları kadar alabilmesi içindi. Hatta bu uygulamayı kolaylaştırmak için her şehir için bir cemaat kasası geliştirilmişti. Her Cuma, fakirler bu kasadan yemek ve giyim ihtiyaçlarını karşılamak üzere para almaktaydılar. Hatta bazı bölgelerde “Hayır Kasesi”, “Yardım Sandığı” diyebileceğimiz aç insanların yemek yiyebilecekleri mekanlar kurulmuştu. Cemaat, fakir insanların ayıplanmaması, kınanmaması ve ağılanmaması için yapılan yardımları bizzat fakirlerin evlerine götürürdü. Bu uygulamalar, sürgün döneminde de sinagoglar içinde devam etti. Hatta bu dönemde fakirler için para toplayan “Gabay Hatsedaka” adında özel görevliler bile bulunmaktaydı.⁹⁵

Sürgündeki yahudilerin fakirlere ilgisi artarak devam etmiştir. Bunun sonucu bilhassa III. yüzyıldan itibaren Ortaçağ yahudi toplumu içinde fakirlere teberruda bulunmak yaygınlaşmaya başladı. Ancak bunun yanında aleni olarak bağışta bulunanlar hatta fakirle bağış severi tanıştırmak isteyen kimseler de ortaya çıktı. Yahudi toplumu bu dönemlerde zaman zaman etkisini hissettiren fakirlik sorunu için cemaat içinde yardım fonları oluşturdu. Bu fonlara tüm cemaat katılmak zorundaydı. Mesela yiyecek ve giyecek fonu (kupa), aşevi fonu (tamhui), herkes için geçerli olan cenaze kaldırma fonu; fakir kızlar için gelinlik-çeyiz fonu (ahnasatkalla), yaşlı, hasta ve yabancılar için barınak fonu (hakdeş) gibi fakirleri kollayan kurumlar ortaya çıktı. Hatta bir zamanlar zengin iken fakirliğe düşen işadamları ve esnafa yardım eden gönüllü yardım kurumları bile mevcuttu. Günümüzde Ortaçağın pek çok kurumu ortadan kalmış olmasına rağmen yahudi cemaati içinde bu gibi fakirlere ve muhtaçlara yardım geleneği hala canlı olarak sürmektedir.⁹⁶

⁹³ Albertz, 85.

⁹⁴ Yusuf Besalel, III, 748.

⁹⁵ *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 193-194.

⁹⁶ Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi I*, İstanbul 2001, 172-173; Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul 2001, 182.

Ortaçağ Yahudi geleneğinin önde gelen simalarından Maimonides (1135-1204), fakirlere yardımda bulunma kurallarını şu şekilde özetlemektedir. Eğer bir fakir senden bir şey isterse ve senin elinde ona verecek hiçbir şeyin yoksa, onu sözlerle teskin et. Fakir bir adamı azarlamak veya birinin ona karşı sesini yükseltmesi, onun kalbini karacağından, yasaklanmıştır....fakir bir adamı utandırana yazıklar olsun, ona yazıklar olsun. “Fakirler için baba idim” ifadesi⁹⁷ gereği, O, hem acıma hem de kelimeler ile bir baba gibi olmalıdır.

Maimonides, fakirlere verilecek sadakanın derecelerini en yükseğinden en düşüğüne doğru sıralamakta ve yoksulu işe almanın en yüksek sadaka olduğunu belirtmektedir. Bunu, verenin alanı, alanın vereni bilmediği sadaka türü izler. Üçüncüsü her iki taraf bilmese de kimliği bilinen bir fakire verilen sadakadır. Dördüncü tür sadaka, sadece alıcı tarafın vereni bildiği sadakadır. Bunları sırasıyla istemeden verilen sadaka, istedikten sonra verilen sadaka, gönül rızasıyla da olsa yetersiz verilen sadaka takip eder. Ona göre son mertebedeki sadaka gönülsüz verilenidir.⁹⁸ Dolayısıyla Yahudiler çağlar boyu gönüllülük esasına bağlı olarak fakirlerine yardım etmek için faaliyet gösteren müesseseler tesis etmişlerdir.⁹⁹ Çünkü Yahudilikte sosyal sorumluluk ve dürüstlük aynı zamanda sadaka ve hayırseverliği de içine almaktadır.¹⁰⁰

Yahudilik, nefsin köreltilmesi için çileli yöntemler kullanılmasını inkar etmese de, bu geleneğin fakirliğe olumlu yaklaşan bir prensibi din sözlüğünde yer verdiğini söylemek zordur. Ancak Yahudilik içinde de tıpkı Hinduizm ve Budizm gibi sade yaşam ve zahitlik yaşamı savunan, Kumran cemaati gibi fırkaları da bulunmaktadır. Hatta Endülüslü filozof Bahyaibn Pakuda (XI. asır) gibi mistik ahlakçılar, fakirliği olumlu bir fazilet olarak görmüşse de bunlar fazla rağbet görmemiş ve genel olarak yahudi geleneği, fakirliği gidermeyi amaç edinip maddi varlığı Tanrı'nın bereketi görmekten memnun kalmışlardır.¹⁰¹

⁹⁷ Eyub, 29/16.

⁹⁸ Hertzberg, Arthur, *Judaism*, New York 1962, 106-108.

⁹⁹ Hertzberg, 103.

¹⁰⁰ Kohler, Kaufman, *Jewish Theology*, New York 1923, 48.6

¹⁰¹ Andrew Jotschley, *The Carmelites and Antiquity: Mendicants and Their Pasts in the Middle Ages*, New York 2002, 34.

Sonuç olarak Yahudilik, insanlar arasındaki ilişkileri çoğunlukla ekonomik ve ahlaki zeminler boyutuyla değerlendirmiştir. Tanrı'nın söz verdiği ve sözlerini gerçekleştirdiği dönemlerde İsrail'e toprak, krallık ve şeriat bahsetmiş hatta İsrailoğulları bu ihsanları hem maddi hem de manevi açıdan ilahi nimetler ve bereketler olarak görmüşlerdi. Bunun neticesinde sürgün öncesi dönemde seçilmiş bir millet olarak İsrail halkı, Tevrat'ın emirlerine uygun olarak fakirleri ve diğer güçsüz insanları korumak ve kollamak görevini yerine getirmekteydi.

Bilhassa Krallığın bölünmesi sırasında ve nihayet sürgün ve sonrası dönemde dindarlar arasında zenginlik, genel olarak bir ilahi nimet olarak değil, zulüm ve gaddarlığın sonucunda tabii olarak ortaya çıkan ve dindarlığın tam zıddında bulunan bir kavram olarak anlaşılmaya başlamıştı. Bilhassa bu dönemde Tanrı'ya kendini adayan ve Tanrı tarafından ihsanlarla ödüllendirilen iyi bir kul, aynı zamanda fakir ama cömert olan kişidir; zengin ise inananlara ve ezilmişlere karşı zalim, aynı zamanda istisnasız toplumu sömüren ve ilahi gazabı hak eden bir kimse olarak görülmüştü.

6. HİRİSTİYANLIK VE FAKIRLIK

Başlangıcından itibaren Hristiyanlık, gönüllü fakirlik mefhumuna büyük değer bahsetmiştir. Daha ilk dönemlerden itibaren erkek ve kadın zahitleri öne çıkarmıştır. Maddeyi ihmal eden ilk keşişlik sınıfının Mısır'da ortaya çıktığı ve oradan Filistin ve Suriye'ye geldiği ileri sürülmektedir.¹⁰² Manastır rahipleri, malı mülkü ve hatta bazen onların yararını inkar ederek Mesih'i taklit etmek ve alemin onarılmaya ihtiyaç olmadan önceki halini, masumiyet ve sonsuz saadet dönemini tekrar kurmak isterler. Dolayısıyla Hristiyanlık bu zahitlik durumunu bir nevi kişisel kutsallık ve bereket adına etkili bir araç olarak görmektedir. İsa Mesih'in Tanrı oğlu olarak alçaltılan insanlığı kurtarmak üzere yeryüzüne gelmeyi seçmesine sebep olan fakirlik ruhuna sahip olarak fakirliğin anlaşılması, hristiyanların da onu gıpta ile taklit ederek üç temel manastır ameliyesinden (diğer ikisi, ihsan ve mutlak kulluk) biri olarak görmesine sebep olmuştur.

Fakirlik, İsa Mesih'in sözlerine dayanan bir İncil kavramı da olmuştur; "İsa ona dedi, kamil olmak istersen, git, neyin varsa sat, ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır; ve gel ardımca yürü".¹⁰³ Hristiyan ahlakına göre İsa Me-

¹⁰² Andrew Jotischley, *The Carmelites and Antiquity: Mendicants and Their Pasts in the Middle Ages*, New York 2002, 166.

¹⁰³ Matta, 19/21; Luka, 18/22.

sih, kimsenin dostluk kurmak istemediği fakirlerle, itilmiş insanlarla günahkarla, dostluk kurmuş, ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatmış,. Açları doyurmuştur.¹⁰⁴ Hatta o, kendi havarilerine İsrailoğullarından olan fakirlere ihsanda bulunmalarını da emretmiştir.¹⁰⁵

İsa mesih, zenginliği ve maddi refahı Tanrı krallığına giden yolda dindarlar için önemli bir engel olarak görür.¹⁰⁶ Zenginliğe karşı bu kadar olumsuz davranan İsa Mesih, fakirlere oldukça olumlu yaklaşır ve fakirlik terimine metafor bir anlam yükler; ona göre ruhen fakir olanlar, maneviyatlarını yetersiz hisseden ve kendilerine ilahi merhametin kucağına atan kimselerdir.¹⁰⁷ Bu terim aynı zamanda gururlu, kavgacı, kendi iyiliğini düşünen kimselerin zıddı olarak takdim edilir. Bu aynı zamanda eskatolojik açıdan fakir için ilahi şefkat gösterileceğinin de bir göstergesidir. Gerçek anlamda Tanrının lütfuna mazhar olacak olanlar, dünya malına önem vermeyen, İsa mesih'in çileli yolunu takip edenler, zulüm gören, işkence çeken ve ezilenlerle birlikte sıkıntı çekip elinde olanları paylaşanlar¹⁰⁸ olacaktır.

Matta İncili, son günlerde kurulacak olan Tanrı Krallığında Mesih'in tahta oturunca fakirlere yardım edenlerin şöyle kutsanacaklarını anlatmaktadır; “O zaman Kral, sağındaki kişilere, ‘Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın! Çünkü açkımtım, bana yiyecek verdiniz, susamışım, bana içecek verdiniz; yabancıydım, beni içeri aldınız. Çıplaktım, beni giydirdiniz; hastaydım, benimle ilgilendiniz’”.¹⁰⁹

İsa yoksulun şölenler hazırlandığında davet edilmesini tavsiye eder; “Ama ziyafet verdiğin zaman fakirleri, kötürümleri, sakatları, körleri çağır. Böylece mutlu olursun. Çünkü bunlar sana karşılık verecek durumda değildirler. Karşılığı sana, doğru kişiler dirildiği zaman verilecektir”.¹¹⁰

Havarilerin fakirliğe bakışı da sonraki dönemlerde geleneğin fakirliği İsa'nın takipçileri için temel din fenomeni olarak görmesinde önemli roller üstlenmiştir. Pavlus, ilk dönem kilise cemaatine fakirlerin hatırlanmasını öğüt-

¹⁰⁴ T J. Sarnowsky, *Mendicants, Military Orders and Regionalism in Medieval Europe*, Brookfield 1999, 337

¹⁰⁵ Luka, 12/12-14.

¹⁰⁶ Matta, , 6/24; 10/9-10; 19/21-26; Markos, 10/23-31; Luka, 12/15-21; 14/33; 18/22-30.

¹⁰⁷ Matta, 5/3.

¹⁰⁸ Stenzel, 673.

¹⁰⁹ Matta, 25/34-36.

¹¹⁰ Luka, 14/13.

mişdi.¹¹¹ Zaten Pavlus'un öğretilerine baktığımızda fakirlerin korunması onun önemli havarisel aktivitelerinden biri olduğu hemen göze çarpar.

Resullerin işleri 4/32, ilk kilisenin maddeye bakışını da özetler; inananlar topluluğunun yüreği ve düşüncesi birdi. Hiç kimse sahip olduğu bir şey için bu benimdir demiyor her şeylerini ortak kabul ediyorlardı. Havarilerin önde gelenlerinden Yakup ise insanlar arasındaki ilişkilerde zengin fakir ayırımına kesin olarak karşı çıkmıştır.¹¹² Ona göre fakirler, Tanrı tarafından bu dünyada zenginleşmek ve Tanrı krallığının mirasçıları olmak üzere seçilmişlerdir. O zengine karşı oldukça olumsuzdur; fakirleri sömüren, onları mahkemelere sürükleyen, Tanrı'ya küfredenler ona göre zenginlerdir.¹¹³ Hatta o, zengin olanların kendi fakirliğiyle övünmelerini düşkünlerin ise kendi zenginlikleriyle övünmelerini ister. Ona göre zengin kişi solup gidecektir ama denenen kişi kutsanacaktır.¹¹⁴

Sonuçta havarisel kilise, fakirlerden yana tavır takınırken bize bazı fenomenolojik yorumlamalar yapmamıza imkan sağlayacaktır; şöyle ki genel olarak ilk gelenekler, fakir, mazlum gibi sıkıntılı insanlara çareler aramaya girişerek öncelikle maddî dünyadan acı çeken insanları ruhen tatmin ve tezkiye etmektedir. Yine bunun neticesinde hem ilk dönem dindarlar hem de onları takip eden insanlar fakirliği ilahi lütfun tecelligahı olarak görecektir. Tabi ki burada İsa gibi din kurucularının fenomene olumlu yaklaşımı da önem kazacak ve onun örnekliğinde temel gelenek mesajları kurumsallaştıracaktır.

Hristiyanların daha ilk dönemlerden itibaren erkek ve kadın zahitleri öne çıkarmak suretiyle manevi arınmanın ve kamil olmanın dünya malından feragat etmekle mümkün olduğu ifade edilmiş,¹¹⁵ sahip olunan varlıkların yoksullarla paylaşılmasının dindarlık yolundaki engellerin aşılması için gerekli olduğu vurgulanmıştır.¹¹⁶ Hristiyanlıktaki kurtuluş teolojisi, fakirliği baskıyı adaletsizliği ve zulmü destekleyen her türlü yapıyı reddeder. Varlığının varlığını bu yapıların ortadan kalkması için için sarfetmesini tavsiye eder.¹¹⁷ Yine bu teolojinin öncülerinden John sobrino, İsa'yı anlamak onu takip etmektir. Yani onun hayatını örnek almaktır. Tanrı'yı anlamak adalet

¹¹¹Galatyalılara, 2/10.

¹¹²Yakub'un Mektubu, 2/2-4.

¹¹³Yakub'un Mektubu, 2/5-7.

¹¹⁴Yakub'un Mektubu, 1/9-12.

¹¹⁵Jotischley, 166.

¹¹⁶ Matta, , 6/24; 10/9-10; 19/21-26.

¹¹⁷Hans Künn, *Great Christian Thinkers*, .London SCM Press1994,156-184

yolunda yürümektir. Dolayısıyla nefisleri tezkiye edip adaleti takip etmenin yolu fakirlere yardım etmekten geçmektedir.¹¹⁸

Hristiyan tarihi boyunca fakirliğin ruhu ve gözetimi dinî tarikatın açılımına veya kurucusunun hareket noktasına veya devrin ekonomik şartlarına göre değişse de kavram olarak değişmez olmuştur. Manastır fakirliği de denilebilecek bir öğreti, bilhassa IV. ve V. asırlarda oldukça rağbet görmüş, bu dönemde Fransisken ve Dominiken rahipler özellikle fakirliği izlenmesi gereken bir ideal olarak karşılamışlardır. Öyle ki hristiyan keşişlerinin paraya dokunmaları dahi hoş görülmemiştir. Fakirliğe vurgu yapan bu kurallar, sadece manastırlara hapsolmemiş ortaçağ boyunca feodal sistemlere sızarak, şehir cemiyetleri arasında etkisini sürdürmüştü. Nitekim XVI. yüzyıldaki reform çağıyla birlikte, protestan ülkelerdeki pek çok manastır grupları ortadan kalkmış olmasına rağmen fakirlik kavramı, yerini kilise içinde sadakaya ve muhtaçların kollanması faaliyetlerine bırakmıştır.¹¹⁹

Çağdaş Protestan düşüncesi, YeniAhit'in fakir ve yoksuldan yana olan baskın öğretilerini yumuşatmaya çalışmaktadır. Söz konusu ayetlerin yanlış yere yorumlandığı ve maddenin aslında kötüye kullanılmaması gerektiği vurgulanır. Mesela I. Timoteus 6/10'da geçen "çünkü bütün kötülüklerin köklerinden biri de para sevgisidir. Kimileri buna imrenip imandan saptılar ve pek çok üzüntüyle kendilerini yürekler acısı duruma düşürürler" şeklindeki Pavlus'un sözlerini yorumlarken burada kötülüğün kökü olarak para değil para sevgisi olduğunu savunurlar.¹²⁰

7. SONUÇ

Dinler Tarihi bağlamında dinî geleneklerin fakirliğe bakışı genel olarak iki farklı yönden ele alınabilir. Maddi aleme kötümser bakan ve daha ziyade ruhun ölümsüzlüğüne vurgu yapan din formları, fakirliği emredici bir fazilet hatta bir nevi kutsallık olarak görürlerken, ruhun yanı sıra maddeyi de ihmal etmeyen gelenekler ise fakirliği sosyal bir olgu olarak varlığının teminatında bulunan bir yaşam formu olarak değerlendirmektedirler. Özellikle dünyadan feragat etmeyi öğretti haline getirmiş olan Hinduizm, Budizm, ve hatta kıs-

¹¹⁸John Sobrino, *Christology at the Crossroads: A Latin American Approach* (Marknoll: Orbis, 1978) 14

¹¹⁹E. Doyle, "A Bibliographicalist by William Woodford, OFM: [with Excerpt from Defensorium Fratrum

Menicantium]," *FranciscanStudies*, New York 1976) 93–106.

¹²⁰Turgay Ücal-DerekMalcolm, 298.

men Hristiyanlık fakirliği hem gönüllü bir tavır hem de zahitlik sembolü olarak benimsemişlerdir. Bunlara ilave olarak bu konuda temel öğretiler geliştirmeyen Yahudilik gibi dinî gelenekler ise fakirliğe bakışını sadaka, erdemli oluş veya başkasına iyilikte bulunmak gibi kurallarda ortaya çıkarmıştır.

Sonuçta dinlerde fakir ve fakirliğin algılanış biçimleri dinin temel mesajına veya temel karakterine göre farklılık gösterecektir. Mesela fakirliğin anahatlarıyla fenomenolojik boyutlarını sıralarsak; ruhani arınmak isteyen ferdin kutsanmasında hatta manevi açıdan bir anlamda kurban etmesinde önemli bir araç olarak kutsallık boyutu, ruhban olmayanların keşişlere yönelik ihsanda bulunmak üzere ritüel bir tavır olarak veya dindarlar arasındaki yardımlaşmayı öne çıkarması olarak sosyo-kültürel boyutu, yüce varlıkların fakir bir kişinin bedenine girmesi anlamında ilahi boyutu ve son olarak maddi dünyayı ihmal ettirmesi ve ruhani aleme doğru cezbetmesi açısından inziva boyutu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Albertz, Rainer, *A History of Israelite Religion in The Old Testament Period*, I-II London 1994.
- Andrew, Jotischley, *The Carmelites and Antiquity: Mendicants and Their Pasts in the Middle Ages*, New York 2002.
- Alalu Suzan, Klara Arditi ve diğerleri *Yahudilikte Kavram ve Değerler Gözlem Yayınları*, İstanbul, 1996.
- Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansitlopedisi* I-III, İstanbul 2001.
- Bouquet, A. C, *Comparative Religion*, Britain 1950.
- Bumairumu Abdulkelimu, *Çin kaynaklarına göre Taoizm*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2011
- Charles S. J. White, “Almsgiving”, *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, New York, London 1987, I, 214-216.
- Cleary, Thomas , *Knofüçyüs Düşüncesinin Temelleri*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 2000.
- Constantelos, Demetrios J. , “Charity”, *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, New York, London 1987, III, 222- 224.
- David S. Nivison, “Jenand I”, *ER*, ed. Mircea Eliade, New York, London 1987, VII, 566-567.

- E. Doyle, “A Bibliographicallist by William Woodford, OFM: [with Excerpt from Defensorium Fratrum Menicantium],” *Franciscan Studies*, New York 1976)
- Güç, Ahmet, “Taoizm”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Ş. Gündüz, İstanbul 2012.
- Gündüz, Şinasi, “Fakîr” *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara- Konya 1998.
- Hans Küng, *Great Christian Thinkers*, London SCM Press 1994.
- Hertzberg, Arthur, *Judaism*, New York 1962
- H. Lawrence, *The Friar: The Impact of the Early Mendicant Movement on Western Society*, New York (1994)
- John Sobrino, *Christology at the Crossroads: A Latin American Approach* (Marknoll: Orbis, 1978)
- Kohler, Kaufman, *Jewish Theology*, New York 1923.
- Konfüçyus, *Seçme Konuşmalar*, çev. Hakan Arslanbenzer, İstanbul, 1997.
- Lao Tzu, *Bilinmeyen Öğretiler*, çev. İsmail Taşpınar, Amine Gülşah Coşkun, İstanbul 1999.
- Lu Hanchao, “Becoming Urban: Mendicancy and Vagrants in Modern Shanghai, *Journal of Social History*, 33 (Fall 1999)
- Maurice Walshe, *The Long Discourses of the Buddha*, A translation of the Digha Nikaya, Boston 1995.
- Melford E. Spiro, *Buddhism and Society*, New York 1970.
- Meinrad Stenzel, “Poverty”, *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology*, ed. Johannes B. Bauer London 1970, 672.
- Michael Bailey, “Religious Poverty, Mendicancy and Reform in the Late Middle Ages”, *Church History*, 72 (September 2003)
- M. Schneider, “Poverta”, *Nuovo Dizionario¹ delle Religioni*, ed. Hans Waldenfels, Milano, (1993)
- Mohapatra, A. R., “*Philosophy of Religion an Approach to World Religions*” New Delhi 1990.
- Munzer Stephen, “Heroism, Spiritual Development and Triadic Bonds in Jain and Christian Almsgiving”, *Numen*, 48 (2001)
- Osman Cilacı, “Fakirizm” *Din ve İnançlar Terminolojisi*, İstanbul 2001.
- Özen, Adem, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul 2001.
- P.T., Raju, “Hindistan Dinleri”, *Asya Dinleri*, ed. P. Pt. Raju, Wing-Tsit Chan, Joseph Kitagawa,

- İsmail R. Farukî, çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul 2002.
- Patrick Olivelle, “Samnyasa”, ed. Mircea Eliade, New York, London 1987, XIII, 51-53.
- Rosemary Rader, “Mendicancy”, *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, New York, London 1987, IX, 371-373
- Rader, Rosemary, “Poverty” (*ER*) *Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, XI, New York, London 1987, 466-466.
- Raymond M. Symuliyen, *Tao Sessizdir*, çev. Cem Şen, İstanbul 2000.
- Roland de Vaux, *Ancient Israel- Its Life and Institutions*, Wiltshire 1994.
- Sarıçioğlu, Ekrem, *Din Fenomenolojisi* Isparta 2002, 167.
- Schneider, M., “Poverta”, *Nuovo Dizionario delle Religioni*, ed. Hans Waldenfels, Milano, 1993, 703-704.
- Stenzel, Meinrad, “Poverty”, *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology*, ed. Johannes B. Bauer London 1970, 671-673.
- Stutley Margaret, *A Dictionary of Hinduism*, London 1977.
- Sarnowsky T J, *Mendicants, Military Orders and Regionalism in Medieval Europe*, Brookfield 1999.
- Sri Aurabindo, *The Secret of the Veda*, India, 1998.
- Swami Nikhilananda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, çev. Sedat Umran, İstanbul 1968.
- Tezokur, Hadi, *Buda ve Mesajı*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.III.S.2.s123
- The Encyclopedia of The Jewish Religion*, “Poverty”, ed. R.J. Zwi Werblowsky, Geoffrey Wigoder, London 1965, 306.
- The Encyclopedia of The Jewish Religion*, “Charity”, ed. R.J. Zwi Werblowsky, Geoffrey Wigoder, London 1965, 84-85
- Ücal, Turgay, Derek Malcolm, *Hristiyan Ahlakı*, İstanbul 2000.
- Wing-tsit Chan, “Çin Dinleri” *Asya Dinleri*, ed. P. Pt. Raju, Wing-Tsit Chan, Joseph Kitagawa, İsmail R. Farukî, çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul 2002, 219-472